

Paár Ádám

Egy protest mozgalom az Egyesült Államokban

A Republikánus Párt konzervatív hátszágában szerveződő, azonban a republikánusoktól független Tea Party mozgalom sikeres szereplése a májusi szenátusi előválasztásokon azt jelzi, hogy a politikai elittel és a kormányzattal szembeni bizalmi válság immár a hagyományos amerikai kétpártrendszer szilárdnak vélt kereteit feszegeti. Az amerikai elemzők álláspontja eltér ugyan a mozgalom sorsát illetően, azonban a Tea Party eddigi sikere egyértelműen igazolja azt a politológiai tételt, hogy a

gazdasági krízis és a társadalom széles rétegeit érintő elkeseredés kiváló közeget nyújt a fennálló pártrendszer bírálata számára. Bár a Tea Party csak a Kentuckyban rendezett május 18-iki előválasztáson aratott győzelmet, a demokraták és a republikánusok mégsem becsülhetik le a mozgalmat, amelyik a novemberi kongresszusi választásra gyűjti az erejét. Különösen a republikánusok aggódhatnak, hiszen Kentucky-ban a Tea Party képviselője, Randal Paul 23 százalékponttal előzte meg a republikánus jelöltet, Trey Graysont.

Az a tény, hogy egy protest jellegű, a jelenlegi politikai elittel szembeni társadalmi kritikára építő mozgalom harmadik erővé fejlődhet az Egyesült Államokban, aggodalommal töltheti el azokat, akik az amerikai demokráciát féltik a rendszerellenes erőktől.

Kérdés azonban, hogy a Tea Party valóban rendszerellenes-e, vagy pedig éppenséggel rendszervédőnek tekinthető, azon az alapon, hogy a mozgalom tagjai a liberális társadalmi status quót kívánják védelmezni a túlzottan radikálisnak érzett progresszív politikával szemben? Felmerül az a kérdés is, hogy vajon mennyiben illeszthető be a Tea Party mozgalom a nyugati demokráciákban az elmúlt időszakban színre lépő rendszerkritikus szervezetek, mozgalmak közé? Sajátos amerikai jelenségről van szó, vagy pedig – ideológiáját tekintve – a mozgalom összevethető az európai jobb- és baloldali protest politikai szervezetekkel, esetleg a jobboldali rendszerellenességgel? Az elemzésben a Méltányosság Politikaelemző Központ ezekre a kérdésekre keresi a választ.

Az amerikai pártrendszer stabilitása

A napjainkban létező amerikai kétpártrendszer gyökerei 1854-ig nyúlnak vissza: ekkor alakult meg több kisebb politikai csoport fúziójával a Republikánus Párt, amelyik a két évtizeddel korábban megszületett Demokrata Párt egyetlen vetélytársává vált. A következő több mint másfél évszázad politikatörténetét a két párt váltógazdálkodása határozta meg. Bár más pártok is megmérettették magukat a választásokon, mindaddig nem nyílt reális esély arra, hogy egy

harmadik politikai erő föderális szinten veszélyeztesse a két párt váltógazdálkodásán és a koalíciós kormányzás hiányán alapuló Westminster-modell stabilitását.

A mindenkori harmadik párt kudarcának egyik elsődleges oka, hogy a kétszáz év alatt kiformalódott társadalmi rendszer keretei nem kedveznek sem a klasszikus ideológiai, sem a tömegpártok létének. A két nagy párt képesnek bizonyult arra, hogy mind foglalkozási és jövedelmi, mind – a szélsőségeket leszámítva – ideológiai értelemben lefedje az amerikai társadalom többségét, feleslegessé téve a szűkebb rétegek érdekeit megfogalmazó pártokat.

A két nagy pártot egyaránt a centrumpozíció és a radikalizmustól való tartózkodás jellemzi, amelyik kiszámíthatóvá teszi a politikai szereplők mozgását, és konszenzusra készíti a feleket. Természetesen nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy az Egyesült Államok választási rendszere nem kedvez a kis pártoknak. Az Egyesült Államokban a választási verseny kizárólag egyéni választókerületekben zajlik, és a relatív többségi elv következtében a kisebb pártokra leadott voksok elvesznek. Ilyen körülmények között minden kis párt vezetésének meg kell gondolnia, hogy versenybe száll-e a két nagy párttal szemben.

A populizmus hagyománya

A Westminster-modell tartóssága ellenére az amerikai politikai rendszer nem tekinthető statikusnak. A föderális berendezkedés, a gyarmati öngazgatás tradíciója, a demokrácia eszménye és az Európáinál egalitáriusabb viszonyok következtében az amerikai politikai életet mindig jellemezte a nyitottság az alulról szerveződő, olykor kifejezetten kormányzat- és elitellenes állampolgári mozgalmak felé.

Nem véletlen, hogy a „populizmus” kifejezés is a 19. század végi Egyesült Államokból indult útjára, és ha van az amerikai történelemben szellemi előzménye a Tea Party-nak, akkor az a populista mozgalom volt.

A populizmus az 1892-ben megalakult Néppárt (People’s Party) nevéből származik, és a korban a fogalmat egyszerűen a néppártiság értelmében használták, mentesen minden pejoratív felhangtól (ebben az elemzésben a populizmus – amerikai környezetben kialakult eredeti jelentésének megfelelően – szintén néppárti jelleget, illetve a nép politikába való beemelésének igényét jelenti).

Mennyiben is vethető össze a Tea Party a Néppárttal? A két szervezet társadalom- és gazdaságpolitikai törekvései eltérőek, hiszen a Néppárt az 1890-es években a kisemberek, farmerek és munkások védelmében erős szövetségi kormányzatot követelt, míg a Tea Party éppen azért bírálja az Obama-adminisztráció reformjait, mert azok a szövetségi kormány hatalmának további növekedésével járnak (pl. az egészségügy területén). A Néppárt egalitárius programot képviselt, míg a Tea Party a magas adók, a bankok és autógyárak megsegítésére szánt pénzügyi mentőcsomagok és a kötelező társadalombiztosítás ellen hadakozva a piacgazdaság szabad versenyes változatát kívánja védelmezni. A Tea Party elutasítja az állami beavatkozást, akár Bush, akár Obama hajítja is azt végre.

A gyakorlati politikában megfigyelhető különbségek ellenére a Tea Party és a Néppárt közös vonásának tekinthető, hogy hivatkozási alapjuk a kisember, az amerikai nép, valamint az amerikai demokrácia, amelyet fenyegetve látnak az establishment részéről. A populista mozgalom az állampolgári öngazgatás szellemében a civil kezdeményezést szembeállította a republikánus és demokrata elitek egyezkedésén alapuló washingtoni politikával, és a népi kezdeményezésektől, valamint a fontos kérdések népgyűléseken való megvitatásától és referendumok útján történő eldöntésétől a közélet demokratizálódását várta. A mozgalom annyiban volt konzervatív, hogy a populisták a 18-19. századi farmertársadalom öngazgatásának tradícióját kívánták megőrizni a századfordulón átformálódó társadalomban. A Tea Party szintén előnyben részesíti a közvetlen részvételt a pártalapú politizálással szemben. A mozgalom maga is egy országos „teadélutánból” nőtt ki: a neves riporter, Rick Santelli kezdeményezésére február 27-én szerte az országban összesen 35 ezer ember tartott teadélutánnal egybekötött demonstrációt a kormány válságkezelő politikája elleni tiltakozásul. A CNBC csatorna üzleti híreinek szerkesztőjét az háborította fel, hogy a kormány 75 millió dollár segélyt helyezett kilátásba az ingatlanpiac összeomlása miatt bajba jutott lakáshitelesek számára.

A személyes vélemény termékeny talajra hullt: kiderült, hogy a protest hangulatból és a populista demokrácia tradíciójából az internet, a Twitter és a Facebook révén olyan országos mozgalom születhet, amelyik képes egységbe kovácsolni mindazokat az amerikaiakat, akik aggodalommal figyelik a kormány költekezését és reformjait.

A mozgalom jellegzetessége a decentralizáltság. Az államokban megszerveződő szervezetek mindegyike a Tea Party nevet viseli, megtoldva az adott állam nevével. A különböző állami szervezeteket a mozgalom hálózatszerűen fogja össze. A mozgalomnak nincsen egyszemélyi vezetője vagy agyközpontja, a tagságot a közös – leginkább konzervatív-liberálisnak és populista demokratának tekinthető – értékrend tartja egyben, amelynek sarokpontjait a szabad piac, a verseny, az egyéni felelősség, a költségvetési takarékoság, a nagy kormányzattól való félelem és a patriotizmus jelenti.

Az egyes szervezetek nagyfokú önállóságot élveznek, de ennek olykor a hátránya is érzékelhető: a Tea Partyk tüntetésein „Küldjük vissza Obamát Kenyába” felirattal és az elnököt vademberként, illetve Jokerként ábrázoló táblával megjelenő fehér szimpatizánsok rasszizmus gyanújába keverik a mozgalmat, még akkor is, ha nyilvánvaló, hogy a mozgalom nem áll fajgyűlölő alapon.

A név és az értékrend

A Tea Party deklaráltan mozgalomként, nem pedig pártként határozza meg magát. A pártjellel erőteljes visszautasítása a szervezők részéről beleilleszkedik abba a folyamatba, hogy a nyugati demokráciákban színre lépő új típusú protest politikai szervezetek tudatosan távolítják maguktól a népszerűtlen „párt” kifejezést, és minden téren különbözőségüket és szembenállásukat hangsúlyozzák a hagyományos jobb- és baloldali pártokkal szemben.

A protest szervezetekre semmi nem jelent nagyobb veszélyt, mint a pártrendszerbe való beolvadás, amely a különlegesség elvesztését okozhatja, ezért – többek között – sajátos névválasztással különböztetik meg magukat más politikai szervezetektől. A protest mozgalmak és pártok esetében a különleges név, összekapcsolódva a következetesen képviselt programmal és a nagy pártok iránti növekvő ellenszenvvel, sikert hozhat, ahogyan azt Hollandiában a Pim Fortuyn Lista, Magyarországon a Lehet Más a Politika, Izlandon a Viccpart példája bizonyítja. Bár ezek a pártok egymástól nagyon különböző programmal léptek fel, de mindegyikük a status quóval szembeni állampolgári ellenérzéseket kanalizálta, amelyet a párt szó tudatos kerülése vagy nem szokványos kontextusban való használata is kifejezett.

A Tea Party mozgalom egyik erőssége a név, amelyik már önmagában kifejezi a hagyományos elitekkel szembeni elutasítást. Egyfelől a Tea Party teadélutánként fordítható, másfelől az elnevezés a „párt” szót meghökkenítő módon használja, és ezzel felhívja a figyelmet a mozgalomra. A „teadélután” kifejezés egyúttal az amerikai történelem egyik sorsdöntő eseményére is utal: 1773. december 16-án indiánnak öltözött amerikai hazafiak a bostoni kikötőben tartózkodó brit hajók fedélzetéről 45 tonna teát öntöttek a tengerbe, tiltakozásul a brit parlament által megszavazott, sérelmes teatörvény miatt.

A „bostoni teadélután” néven elhíresült eseményt nem az okozott gazdasági kár tette jelentőssé, hanem az erőszakos akció szimbolikus jelentéstartalma. A fejlett jogérzékkel rendelkező bostoni polgárok tettükkel és az indián öltözékekkel megpróbálták a brit törvényhozók értésére adni, hogy „szerződészegést” követnek el a gyarmatok népével szemben: ha a parlament az amerikai kolóniák lakosainak képvisellete nélkül fogad el törvényeket, és azoknak az állami erőszak révén szerez érvényt, akkor a kolóniák lakosait visszalöki a jogtalan „vadak” állapotába. Következésképpen ez utóbbiak kötelesek megvédelmezni szabadságukat az önkény ellen.

A Tea Party mozgalom szervezői névválasztásukkal azt kívánják sugallni, hogy az Obama-adminisztráció tevékenysége és a kormányzat reformterveire adott civil válaszlépés analóg a kétszáz évvel korábbi eseményekkel: 1773-ban és 2009-ben egyaránt szükség volt arra, hogy az amerikai civil társadalom megszervezze önmagát a szabadság és az egyéni jogok védelmében. A mozgalomtól nem idegen a patrióta retorika. Az egyik támogató szervezet a Tea Party Patriots nevet viseli. A teadélutánok állandó résztvevője, Sarah Palin volt alaszakai kormányzó pedig „új amerikai forradalomnak” nevezte a mozgalmat. A Tea Party még zászlajával is megkülönbözteti magát a nagy pártoktól: a mozgalom tagjai a római kettes számot behímezték az 1776-os amerikai zászlóba, utalva a közelgő második forradalomra.

A Tea Party a társadalmi és gazdasági kérdésekben konzervatív – európai fogalmak szerint inkább konzervatív-liberális – álláspontot vall. A mozgalom tagjai számára „vörös posztó” a bajba jutott lakáshitelesek állami támogatása, az állami egészségügyi rendszer, a szén-dioxid kibocsátás csökkentése, és mindezeket a jelenségeket a „szocializmus” fogalmába sűrítik bele (a szocializmus alatt nem annyira egy eszmerendszert, mint inkább egy gyakorlati politikát értve).

A Tea Party Patriots 2010. április 12-én kiadott egy tíz napirendi pontból álló dokumentumot, amelyik funkciója szerint az amerikai állampolgárok és képviselőik között kötendő „társadalmi szerződés” tervezetének felelt meg. A dokumentum érdekessége, hogy a szervezők az állampolgárokat bevonták a szerződés pontjainak összeállításába. Ez a populáris döntéshozatali eljárás jól jelzi, hogy a mozgalom lényege nem ragadható meg kizárólag az Obama-adminisztráció reformjainak tagadásában, noha kétségtelen tény, hogy a mozgalom Obama – és Bush – kormányzati intézkedéseire adott válaszként született meg. A szerződés beleilleszkedik abba az amerikai hagyományba, hogy a nép képviselői nem dönthetnek azok beleegyezése nélkül, akiket képviselni hivatottak.

A szerződéstervezet készítői a hagyományos követelések (adócsökkentés, a szén-dioxid értékesítés eltörlése, az egészségügyi reform visszavonása stb.) mellett egy érdekes, előremutató javaslatot tettek: arra kérték a törvényhozást, hogy az éves szövetségi kiadások szabályozására az infláció mértékének és a népesség növekedésének arányában kerüljön sor.

Republikánusok és „teapártiak”

A mozgalom társadalom- és gazdaságfilozófiáját tekintve a Republikánus Párttal mutat közös vonásokat, azonban a két politikai szervezet közötti viszony korántsem felhőtlen. Ellenkezőleg, a Kentucky-ban tartott választás végeredménye, a mozgalom színeiben induló Randal Paul elsöprő, 58,9%-os győzelme arra utal, hogy a Tea Party fenyegetést jelenthet a Republikánus Pártra, hiszen ha a mozgalom önálló párttá válik, akkor könnyen elhódíthatja a republikánusok konzervatív táborának jelentős részét.

A mozgalom vezetői meglehetősen kritikusan tekintenek George W. Bush elnökségének utolsó időszakára, nem felejtve el, hogy Bush volt az, aki elfogadtatta a Kongresszussal a 700 milliárd dolláros pénzügyi mentőcsomagot, ezzel pedig – a mozgalom vezetői szerint – súlyos csapást mért a szabad versenyre. A 2008-as elnökválasztás jelöltje, John McCain sem népszerű köreibben, hiszen a volt arizonai szenátor a szén-dioxid kibocsátás csökkentésétől kezdve az azonos nemű párok házassági jogának elismeréséig számos kérdésben liberális álláspontot vallott, valamint támogatta Bush pénzügyi mentőcsomagját. Sarah Palin, a 2008-as választás alelnökjelöltje viszont a Tea Party egyik meghatározó alakjává vált.

A kapcsolat mindkét fél számára előnyökkel kecsegtet. A fegyvertartáshoz való jogot védő, abortusz-ellenes, öt gyermeket nevelő volt alaszakai kormányzó személye kiválóan alkalmas arra, hogy megfogja a Republikánus Párt szavazóbázisának „népi”, középnegyati, kisvárosi agrárius rétegeit. Palin pedig a Tea Party révén saját hátszínját építhet ki, amelyik támogathatja – egyelőre hivatalosan nem megerősített – elnöki ambícióit.

Radikális liberalizmus?

Bármilyen különösnek is tűnhet, a Tea Party tartalmi szempontból a legkevésbé sem illeszthető be a jobboldali rendszerellenes szervezetek sorába. A Tea Party amerikai fogalmak szerint a jobboldalhoz sorolható, de Európából nézve a mozgalom értékrendszere konzervatív-

liberális, eszközeiben pedig az amerikai társadalom egalitárius, populista demokrata hagyományához való visszanyúlás jellemzi. A mozgalom rendszervédőnek tekinthető, amennyiben annak tagjai a hagyományos amerikai értékrendet és ethoszt, valamint ezek elemeit (egyéni szabadság, hazafiasság, egyéni felelősség, pragmatizmus) érzik veszélyeztetve a szövetségi kormányzattól, amelyik az elmúlt száz évben egyre több jogosítványt vont magához.

Ha van olyan európai jobboldali politikai erő, amelyik a konzervatív-liberális tartalom és a radikális, elitkritikus retorika alapján összevethető a Tea Partyval, az leginkább az Osztrák Szabadságpárt vagy a Holland Szabadságpárt. Ezek a pártok a nevükkel is jelzik, hogy az egyéni szabadság védelmét minden más törekvés (pl. társadalmi igazságosság) elé helyezik. Mindkét pártot szokás szélsőjobboldalinak nevezni, de valójában társadalomfilozófiájuk liberális alapon áll. A két európai párt a Tea Partyhoz hasonlóan elutasítja a túl bőkezű jóléti államot és a baloldali liberálisok által képviselt értékrelativizmust. Hans-Christian Strache és Geert Wilders a nemzeti közösség értékrendjének védelmére hivatkozik, de a nemzetet – hasonlóan az amerikai felfogáshoz – nem vérségi közösségként, hanem értékközösségként értelmezik, és az értékek közé sorolják a demokráciát és a szabad versenyt.

A Tea Party hosszú évtizedek óta a legsikeresebb konzervatív kísérlet az Egyesült Államokban arra, hogy az amerikai tömegeket bevonják a politikai döntések nyilvános megvitatásába, függetlenül attól, hogy a mozgalomnak a jelenlegi kormányzattal szembeni bírálata mennyire megalapozott. A túlzó, forradalmi retorika és az elnök afroamerikai gyökereivel kapcsolatos rasszista utalások azonban válságba sodorhatják a mozgalmat. Ha a Tea Party berkeiben a radikális hangok elnyomják a konzervatív-liberális rendszervédő érvelést, akkor a mozgalom sikere kérdéses lesz.